

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÝCH TEORIÍ

Kartel OPEC jako forma mezinárodního oligopolu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor bakalářské práce : Petruželková Markéta

Vedoucí bakalářské práce : doc. Ing. Phd. Šrédli Karel Csc.

2005/2006 ©

Prohlášení

Tímto čestně prohlašuji, že bakalářská práce byla vypracována samostatně, na vlastní odpovědnost a bez pomoci cizích osob. Veškerá zde použitá literatura a zdroje odpovídají seznamu uvedenému na konci této bakalářské práce.

V Praze dne.....

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce doc.Ing.Ph.D. Karlu Šrédlovi za odbornou pomoc při zpracování této práce.

KARTEL OPEC

JAKO FORMA MEZINÁRODNÍHO OLIGOPOLU

CARTEL OPEC SUCH AS FORM OF INTERNATIONAL OLIGOPOLY

Souhrn

Bakalářské práce je rozdělena do dvou odlišných částí. První se zabývá teoretickým zpracováním, výkladem oligopolu (dále smluvního oligopolu) a kartelu jako formy nedokonalé konkurence. V druhé části, vlastní analýze, je zpracován konkrétní případ ropného producenta ve světě – kartel OPEC - Organizace zemí vyvážejících ropu.

Smyslem bakalářské práce je nejprve pochopit fungování této tržní struktury právě z teoretického hlediska a dále z praktického hlediska, kdy se zabývám podrobnější analýzou kartelu OPEC. Jaké má oligopol (kartel) postavení na trhu, jak se podílí na množství produkce surové ropy, tržní ceně a jak cena ropy ovlivňuje dnešní trh.

Klíčová slova

- Oligopol
- Koluzivní oligopol
- Kartel
- OPEC – Organizace zemí vyvážejících ropu
- Produkce
- Cena

Summary

The bachelor work is dissociated in two different parts. First be concerned with theoretic interpretation of oligopoly (collusive oligopoly) and cartel. In second part is concrete an exaplme of petroleum producer in the world – cartel OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries.

The sense of this bachelor work is to understand the function this market structure exactly in this theoretic respect and after in this practical respect at detailed analyses of cartel OPEC. What position has oligopoly (cartel) on the market, how participate in production of crude petroleum, market price and how the price of petroleum influence today's market.

Key words

Oligopoly

- Collusive oligopoly
- Cartel
- OPEC - Organization of the Petroleum Exporting Countries
- Production
- Price

OBSAH

1. ÚVOD	4
2. CÍL PRÁCE A METODIKA.....	5
2.1 Cíl práce	5
2.2 Metodika	5
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	6
3.1 Teorie smluvního oligopolu	6
3.2 Modely oligopolního chování	9
3.3 Smluvní oligopol.....	10
3.4 Kartel – teoretické pojetí.....	13
4. VLASTNÍ ANALÝZA.....	16
4.1 Kartel OPEC	16
4.2 Rozdělení teritorií kartelu OPEC	19
4.3 Ropné produkty.....	20
4.4 Časové řady hlavních ukazatelů	21
4.4.1 Množství produkce.....	21
4.4.2 Tržní cena.....	30
5. VYHODNOCENÍ ANALÝZY.....	35
5.1 Pozitiva a negativa mezinárodního oligopolu na světovou ekonomiku i jednotlivé ekonomiky	35
6. ZÁVĚR.....	37
7. SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY.....	38

1.ÚVOD

Dnes žijeme ve vyspělé, moderní a rychlé době, kdy se stáváme svědky zajímavých změn a událostí, jejichž kombinace výrazně ovlivnila, a nadále ovlivňuje, chod a strukturu světového hospodářství a právě ropa se stala jedním z hlavních činitelů světové ekonomiky a je bezesporu nejdůležitější energetická surovina.

Ropa byla známa a pod různými názvy využívána již od starověku. V Evropě známe ropu přinejmenším od 16. století, ale na trhu se začala běžně objevovat od roku 1860. Strmý vzrůst spotřeby zaznamenáváme na počátku 20. století v souvislosti s rozvojem automobilismu a spotřebou benzínu. Zhruba od poloviny 20. století světová těžba ropy až neuvěřitelně stoupá. Její dostupnost a cena významně ovlivňuje hospodářství ve vyspělých průmyslových zemích. Avšak do budoucna hrozí vyčerpání zásob a ropa bude muset být nahrazena novými alternativními zdroji, jejichž vývoj je velice nákladný a časově náročný.

Ropa je považována za strategicky nejdůležitější energetickou surovinu vzhledem k její nenahraditelnosti pro silniční a leteckou dopravu, a proto je velmi důležité, kde se na světě nalézají její zjištěné geologické zásoby, a které státy se těchto nalezišť zmocní.

Ve světovém obchodě s ropou má významné postavení Organizace zemí vyvážejících ropu (Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC), která sdružuje značnou část zemí s nejvyšší produkcí ropy. Například členský stát Saudská Arábie je 4. největším producentem na světě. Organizace sdružující se v kartel má dnes takové postavení, že prakticky ovládá velkou část světového trhu s ropou. Tento kartel funguje již od roku 1960, kdy ho založilo pět, v té době, nejvlivnějších států ovládající ropným průmysl.

Zakládající země vytvořily kartel určující objem a cenu exportované ropy, zejména pomocí těžebních kvót. Členské země OPEC dnes kontrolují 78 % veškerých světových ropných zásob, v celosvětovém měřítku zajišťují jednu třetinu veškeré ropné produkce a celou polovinu z objemu vývozu ropy.

2. CÍL PRÁCE A METODIKA

2.1 CÍL PRÁCE

Cílem této bakalářské práce je nejprve teoretické seznámení a vysvětlení pojmu oligopol a dále kartel, který vzniká v případě oligopolní konkurence v odvětví. Protože je práce zaměřena na trh s ropu, což je homogenní (stejnorodý) produkt, firmy tedy vyrábí stejné statky a uzavírají proto mezi sebou dohody, mluvíme zde o smluvním oligopolu. Smyslem je zjistit přesně jak tato struktura na trhu funguje a čím je pro trh charakteristická. Předpoklady vzniku, jaké postavení na trhu zaujímá, charakter vyráběného produktu, podíl na cenové tvorbě a množství produktu.

V praktické části bakalářské práce je zpracován konkrétní příklad ropného producenta – Organizace zemí vyvážejících ropu. Vlastní analýza začíná historií kartelu OPEC, rozdělením teritorií (členské země). Dále struktura ropných produktů, časové řady hlavních ukazatelů jako množství produkce, tržní cena jsou analyzovány v období 1999 – 2006. Cílem analýzy je zhodnotit, jak OPEC funguje na dnešním mezinárodním trhu, jak ovlivňuje množství a cenu ropy.

2.2 METODIKA

Při zpracování bakalářské práce byly využity v teoretické i praktické části metody modelování, metoda komparace (porovnání) a dále metody deskripce. Práce je doplněna názornými konkrétními příklady, grafy (smluvní oligopol, kartel, objem těžby OPEC, vývoje tržních cen, dopadu cen na pohonné hmoty, ...), tabulkami hodnot produkce členských zemí OPEC apod. Důležité informace byly čerpány z odborné literatury, dále z internetových stránek a hospodářských novin.

3. LITERÁRNÍ REŠERŠE

Tato část bakalářské práce je zaměřena na zpracování teoretického výkladu oligopolu a smluvního oligopolu, kartelu a kartelových dohod, které mohou nastat v nedokonalé konkurenci. Smyslem je pochopit fungování oligopolu na trhu a jaké jiné další modely (struktury) mohou na trhu vzniknout. Jaké postavení na trhu oligopol (kartel) zabírá, podíl na cenové tvorbě a množství produktu. Pro přiblížení je teorie doplněna grafy – smluvní oligopol, kartel. Dále je literární rešerše doplněna názornými konkrétními příklady oligopolu na dnešním trhu i příklady početními.

3.1 TEORIE SMLUVNÍHO OLIGOPOLU

Moderní ekonomika obsahuje mnoho odrůd tržních struktur.

- dokonalá konkurence
- monopol
- monopolistická konkurence
- nedokonalá konkurence (oligopol) ...

Oligopol (řec. oligos = malý; poleiu = prodávající) lze definovat jako model trhu typu nedokonalé konkurence, pro který je charakteristický malý počet firem v odvětví a poměrně vysoký stupeň vzájemné závislosti jejich rozhodování (o cenách, množství a kvalitě produktu apod.).

V případě dokonalé či monopolistické konkurence uvažujeme tak velký počet (malých a středních) firem na daném trhu, že rozhodnutí jedné z nich o množství a ceně produkce neovlivňuje volbu optimálního výstupu a velikost ceny ostatních firem.

Při zkoumání chování firmy v postavení monopolu je zřejmé, že její volby množství a ceny produkce jsou individuálními rozhodnutími, konanými zcela nezávisle, pokud nebereme v úvahu prostředí mimo odvětví, např. vliv zahraničního obchodu.

Oligopolní konkurence předpokládá existenci pouze několika firem v odvětví, z nichž alespoň některé mají významný podíl na trhu a mohou tedy ovlivňovat cenu produkce na trhu.

Při oligopolním chování nabízející firma ovlivňuje tržní poptávku a nabídku celého odvětví, a musí proto při své volbě nabídky na trhu počítat kromě poptávky jednak s reakcí konkurenta na její volbu, jednak sama reaguje na volbu nabídky konkurentů. Očekávanou reakci konkurenta včlení do své funkce očekávané poptávky.

Uvažuje-li oligopolní firma o změně ceny (množství) své produkce, bude brát v úvahu nejen reakci poptávajících, ale také reakci konkurenčních firem. Musí počítat s tím jak, v důsledku své volby, změní konkurent cenu (množství) svého výstupu. Jednání nabízejícího jsou ovlivněna nejen tím, co činí konkurenti nyní, ale také tím, co od nich očekává. [7] Firmy v oligopolu navzájem reagují nejen na změnu ceny produkce, ale i na změnu jejího množství, kvality, reklamy aj. u každé z konkurenčních firem.

Při zkoumání oligopolních struktur nacházíme řadu modelů oligopolu, které se vzájemně odlišují především v charakteru chování konkurenčních firem. Přesto se tyto odlišné modely shodují v několika následujících předpokladech:

1) Existence malého počtu firem v odvětví

Jedná se většinou o velké firmy s rozhodujícím podílem v nabídce odvětví; některé modely popisují pouze chování dvou firem na sledovaném trhu (duopol), jiné několika stejně silných firem (kartel), další uvažují, že jedna z firem se nachází v dominantním postavení na trhu apod.

2) Charakter vyráběné produkce

V oligopolních odvětvích mohou firmy vyrábět buď homogenní nebo heterogenní (substituční) produkci. Vytvářejí-li statky blízké homogenním jde o **homogenní** (neboli čistý) oligopol. V takovém odvětví vytváří konkurence tendenci k jednotné rovnovážné tržní ceně statku, neboť je zde zvlášť silná vzájemná závislost firem, a tedy i sebemenší změna ceny jednou z nich ovlivní výrazně chování ostatních firem. Často uváděným příkladem homogenního oligopolu je oligopolní konkurence u těžby ropy v případě mezinárodního ropného kartelu **OPEC**, dále v produkci uhlí, kovů či zemědělských plodin (kukuřice, banány, káva apod.), kdy několik velkých firem produkuje téměř identický výrobek či službu.

Pokud firmy v oligopolu vytvářejí diferencované statky a služby, navzájem substituční, jde o **heterogenní** oligopol s diferencovanými tržními cenami. Rozdíly mezi produkty jednotlivých oligopolních firem nejsou zpravidla podstatné, jedná se o blízké substituty.[8] Jako příklad výroby diferencovaného produktu lze uvést odvětví výroby letadel, automobilů, léků, pracích prášků apod. Konkurence má přitom jak cenové formy, tak i necenové formy v podobě výrobních inovací a reklamy. V souvislosti s analýzou heterogenního oligopolu, jehož výstup je diferencovaný, vzniká problém vymezení trhu daného produktu.

3) Možnost každé firmy v odvětví činit reálné odhady o reakcích a akcích konkurentů

Tato možnost je dána skutečností, že v odvětví působí jen několik málo velkých firem na rozdíl od monopolistické konkurence a souvisí s tím, „že každá firma je schopna změnami své nabídky působit na změnu celkové nabídky odvětví. Má možnost kontrolovat též celou tržní poptávku v odvětví, prostřednictvím svého relativně vyššího podílu na celkové tržní nabídce statku. Má-li konkurent reagovat na změnu tržní ceny (tržního množství) firmy, musí tato změna působit na změnu jeho tržní ceny a tržního množství. To ho nutí k odvetné akci“. [7]

4) Omezení (bariéry) vstupu nových firem do odvětví

Umožňuje v odvětví trvaleji existenci několika málo velkých firem. Typickými formami omezení vstupu nových firem do oligopolních odvětví jsou relativně vysoké náklady kapitálu na zavedení nové firmy, patentová omezení, preference spotřebitelů v relaci k existujícím firmám a úmluvy a dohody mezi existujícími firmami.[7] Jestliže představují překážku vstupu do oligopolního odvětví úspory z rozsahu, potom každá firma usilující o vstup do odvětví by měla dosahovat při produkci svých výrobků stejně nízkých průměrných nákladů jako již existující firmy v odvětví. Část bariér však není nepřekonatelná; můžeme tak předpokládat situaci, kdy po překonání uvedených překážek vstoupí do oligopolního odvětví jiné firmy. „To by v závislosti na jejich počtu mohlo vést k zániku oligopolní tržní struktury. Z tohoto hlediska je existence oligopolu ovlivněna vztahem mezi velikostí trhu a optimální velikostí firmy (tj. velikostí, která

umožňuje firmě realizovat úspory z rozsahu). Pokud bude trh vzhledem k optimální velikosti firmy v odvětví malý, potom bude tržní poptávku zřejmě zajišťovat malý počet firem a oligopolní tržní struktura zůstane zachována. Pokud by však byl trh vzhledem k optimální velikosti firmy v odvětví velký, došlo by k přílivu dalších firem a pravděpodobnému zániku oligopolu“.[1] V některých případech používají firmy v oligopolu jako překážku vstupu nových firem tzv. limitní cenu (Limit Price); ta je stanovena na nižší úrovni než cena, při které by oligopolní firmy maximalizovaly zisk, pokud by nebyly ohrožovány vstupem firem z jiných odvětví. Podmínkou uplatnění limitních cen je však společný postup oligopolních firem.

3.2 MODELY OLIGOPOLNÍHO CHOVÁNÍ

Oligopolní tržní chování, podobně jako chování monopolistických struktur, má mnoho různých forem. Při popisu jednotlivých modelů oligopolních trhů budeme předpokládat neměnný počet firem v odvětví (n). Dále odlišíme množství produkce jednotlivé firmy, které označíme q_i ($i=1,2,3,\dots,n$) od produkce celého oligopolního odvětví $= Q$. Budeme též předpokládat dokonalou konkurenci na straně poptávky po produkci, tzn. že žádný ze spotřebitelů není schopen ovlivnit tržní cenu daného výrobku či služby.

Poptávková funkce po produkci celého oligopolního odvětví $P = f(Q)$ vyjadřuje za jakou cenu jsou spotřebitelé ochotni nakupovat měnící se množství produkce oligopolního odvětví. Jelikož produkce celého odvětví je dána souhrnem produkce jednotlivých firem, můžeme poptávkovou funkci zapsat:

$$P = f(q_1+q_2+q_3+\dots+q_n)$$

Každá z firem maximalizující zisk v oligopolním odvětví bude pak maximalizovat rozdíl mezi svými celkovými příjmy a náklady:

$$\pi_i = Tr_i(q_i) - TC(q_i)$$

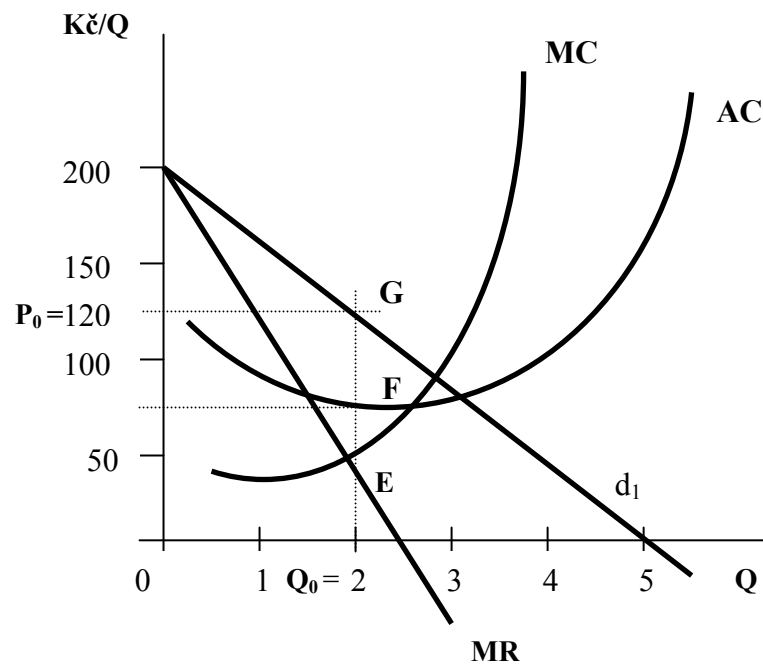
3.3 SMLUVNÍ OLIGOPOL

Smluvní (koluzivní) **oligopol** vzniká v situaci, kde několik firem prodávajících stejné nebo podobné výrobky zjistí, že jejich ceny jsou přibližně na stejné úrovni a vzájemná cenová válka by je oslabila. Dojdou k závěru, že je pro ně výhodnější zvyšovat společný zisk zvyšováním cen nebo rozdělením trhu. Uzavřou proto tajnou dohodu (koluzi) o stanovení monopolní ceny, o tržním podílu každé z nich resp. o výrobních kvótách. Každá firma se pak ve vymezeném rámci chová jako monopol.

Předpokládejme, že v odvětví existují tři firmy, které si proporcionálně rozdělily trhy na tři třetiny. Následující graf po textu ilustruje situaci každé z nich.

Tento model předpokládá, že všechny tři firmy mají stejné nákladové křivky a stejnou cenovou strategii. Poptávka první firmy, pokrývající svou produkci 1/3 trhu, je označena d_1 . Křivka d_1 je poměrně málo elastická, což odráží existenci dohod o výši ceny : všechny tři firmy současně zvyšují nebo snižují cenu, takže jejich tržní podíl se nemění. Kdyby pouze jedna z nich výrazně snížila cenu, získala by značnou část trhu – to by však již nebyl případ smluvního oligopolu. Optimální objem produkce znázorněné první firmy oligopolu (Q_0) je odvozen z rovnosti mezních příjmů a mezních nákladů ($MR = MC$) a představuje dvě jednotky produkce. Oligopolista bude prodávat za cenu P_0 (120 Kč), která je vyšší než náklady. Rozsah výroby bude nižší než jeho společensky efektivní úroveň (podobně jako v případě monopolu).

Graf č.1 - Smluvní oligopol

Firmy, které spolu uzavřely smlouvu, maximalizují společný zisk, který je následně na základě různých kritérií mezi ně rozdělován. V našem zjednodušeném případě tři stejně silných firem bude celkový zisk oligopolu rozdělen na tři třetiny.

Dohody nebo spolupráce mezi firmami výše popsaného typu jsou z pravidla označovány jako **kartelové dohody**. Protože kartelové dohody jsou většinou zákonodárnými normami zakázány, jsou uzavírány tajně. Při praktickém posuzování, zda se firmy na trhu chovají nebo nechovají jako kartel, se vychází z chápání kartelu jako skupiny firem, jednajících ve shodě.

Příkladem kartelu může být Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC), sdružující 11 světových producentů ropy. Kartelové dohody o cenách a výrobních kvótách však nejsou tajné, ale po každém zasedání OPEC jsou publikovány. Dalším specifikem je, že v postavení členů kartelu jsou jednotlivé státy. Tato a další specifika vyplývají ze skutečnosti, že existence OPEC není jen důsledkem ekonomických, ale zejména politických faktorů. [5]

Počtení řešení příkladu smluvního oligopolu (kartelu):

Členské firmy kartelu prodávají ropu Brent v Norsku; znají tržní poptávkovou křivku po produkci tohoto **homogenního** odvětví, která je $Q = 100 - P$. Předpokládáme-li nulové náklady firem (lze pro zjednodušení), pak $\max. \pi = \max. TR$.

Řešení:

$$Q = 100 - P \Rightarrow P = 100 - Q$$

$$\pi = TR - TC = P * Q - TC \quad \text{je-li } TC = 0$$

$$\text{pak } \pi = P * Q = (100 - Q) * Q = \underline{100Q - Q^2}$$

Cíl kartelu:

$$\max. \pi = \partial \pi / \partial Q = 100 - 2Q = 0$$

$$Q = 100 / 2 = \underline{50}$$

Q opt. kartelu bude 50 jednotek, cena bude dána funkcí $P = 100 - Q = 100 - 50 = 50$ na úrovni 50 p.j. a celkové π kartelu zjistíme z rovnice $\pi = 100 * Q - Q^2 = 100 * 50 - 50^2 = 2500$, nebo jednodušeji ze vztahu $\pi = P * Q = 50 * 50 = 2500$, tj. dosahují výše 2500 p.j. [7]

3.4 KARTEL – TEORETICKÉ POJETÍ

Kartel představuje tzv. koluzivní neboli smluvní oligopol, kdy je odvětví reprezentováno skupinou několika firem chovající se jako monopol s mnoha závody. Cílem kartelu je **maximalizovat celkový zisk daného odvětví**. Ten můžeme vyjádřit jako rozdíl mezi celkovými příjmy kartelu a úhrnem celkových nákladů všech jeho členů.

$$\pi = P * Q - [TC_1 (q_1) + TC_2 (q_2) + \dots + TC_n (q_n)]$$

Nutnou podmínkou maximalizace společného zisku kartelu vyjádříme jako

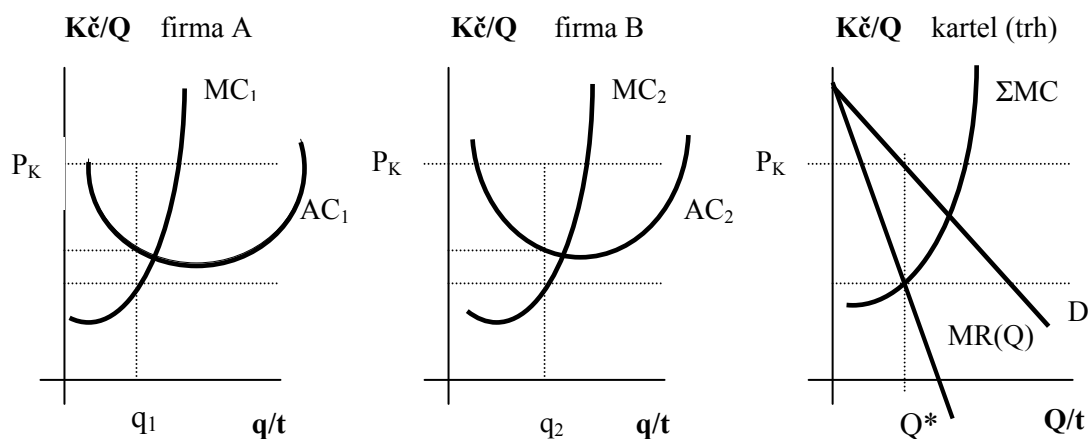
$$\delta\pi/\delta q_i = MR (Q) - MC_i (q_i) = 0$$

neboli

$$MR (Q) = MC_i (q_i)$$

Rovnici $MR(Q) = Mci (qi)$ můžeme interpretovat takto : celkový zisk kartelu bude maximální při výrobě takového výstupu, při níž je přírůstek společného celkového příjmu kartelu – společný mezní příjem $MR(Q)$ – stejně velký jako přírůstek celkových nákladů každé členské firmy kartelu – mezní náklady $Mci(qi)$. Optimální výstup kartelu ve zjednodušeném případě pouze dvou členských firem znázorňuje následující obrázek.

Graf č.2

Společný mezní příjem $MR(Q)$ je odvozen z tržní poptávkové křivky D . Suma MC vzniká jako horizontální součet dlouhodobých mezních nákladů členských firem. V bodě průsečíku křivky MC a křivky $MR(Q)$ současně platí rovnost $MR(Q) = MC_1(q_1) = MC_2(q_2)$, takže optimální výstup kartelu bude Q^* . Společná úroveň ceny bude P_K a její výši respektují při svých prodejkách obě firmy. [1]

Kartel je případ oligopolní struktury, jejímž výsledkem je dohoda mezi malým počtem firem o cenách a množství (výstupu), resp. rozdělení trhu za účelem snížit náklady spojené s konkurenčním bojem (snížení cen a zisků firem) a maximalizace zisku celého odvětví. Firmy sdružené v kartelu tedy vytvářejí vzájemnou kooperaci, jejímž cílem je omezit konkurenci, případně zabránit jiným firmám vstupu do odvětví. V ekonomické teorii je kartel popisován jako tzv. kooperativní (smluvní, příp. koluzivní) oligopol. Pokud přibližně stejně velké firmy v jednom odvětví prodávají stejný produkt (blízké substituty), je zřejmé, že konkurence by vedla ke stejným cenám a produkci pro všechny firmy. Jestliže by některá firma chtěla získat rozhodující podíl na trhu, znamenalo by to vznik cenové války (lze předpokládat, že pokud jedna firma sníží cenu, ostatní ji budou následovat) s poměrně velkými náklady a nejistým výsledkem. Když je realizována kartelová dohoda, tak výsledkem může být rozdělení odvětví na část, ve kterých se každá firma chová jako monopolní výrobce. Modelový rozdíl proti monopolu spočívá v poměrně málo elastické křivce poptávky firem, což vyjadřuje kooperaci firem o cenách a množství (firmy společně zvyšují a snižují cenu, jejich podíl se mění nepatrně).

Kartelové dohody jsou dohody mezi členy skupiny firem v odvětví, které jednájí ve shodě při stanovení ceny, výstupu, rozdělení zákazníků, tržních podílů atd. s cílem maximalizovat zisk. Antimonopolní legislativa v různých zemích se vztahem ke kartelovým dohodám liší. Mohou být považovány za dohody nezákonné, za právně vynutitelné, nebo za právně nevynutitelné, ale nikoli nezákonné. V závislosti na vztahu národní legislativy ke kartelovým dohodám mohou být potom tyto dohody veřejné či tajné. Některé kartelové dohody mohou být podporovány vládou.

Kartelové právo (antimonopolní či antitrustové právo) je jednou z oblastí SOUTĚŽNÍHO PRÁVA. Jako právo pro omezování hospodářské soutěže je upraveno zvláštním zákonem. Postihuje nedovolené narušování soutěže ve formě vylučování, zkreslování nebo jejího omezování, a to jak ze strany jejich účastníků, tak ze strany orgánů státní správy a obcí. [6]

Některé zásadní problémy spojené s organizací oligopolního odvětví formou kartelu :

1. Celkový výstup kartelu je zjistitelný, ale určování výrobních kvót členských firem může narazit na jejich neochotu poskytnout dostatečné a pravdivé údaje o nákladech.
2. Protože členské firmy kartelu vyrábějí výstup, při němž cena převyšuje jejich mezní náklady, mají tendenci jeho velikost tajně zvyšovat. To potom může ohrožovat cenovou strategii kartelu.
3. Určení optimálního výstupu vyžaduje znalost tržní poptávkové křivky, což může být spojeno s dodatenými náklady.
4. Nejpodstatnější problém kartelu spočívá v tom, že ve většině zemí zákonodárce zakazuje podobné dohody výrobců spojené s koordinací jejich činnosti při stanovení ceny a výstupu, protože takové dohody omezují konkurenci.
5. Protože jsou kartelové dohody právně nepřístupné, není možné si právní cestou vynucovat jejich dodržování jednotlivými členy.
6. Pokud některé členské firmy kartelu realizují podstatně vyšší zisky než jiné členské firmy, mohou u těchto méně ziskových firem vznikat odstředivé tendence. V rámci podpory jejich zájmu na udržení kartelu mohou vysoce ziskové členské firmy vyplácet méně ziskovým členům tzv. postranní platby (Side Payments).

To vše ukazuje na značnou nestabilitu kartelu jako jedné z forem organizačního uspořádání oligopolu. [1]

4. VLASTNÍ ANALÝZA

Vlastní analýza bakalářské práce se zabývá konkrétním příkladem ropného producenta ve světě - Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC). Rozbor kartelu je zaměřen na období - zhruba od roku 1999 do 2006. Analýza je rozdělena do několika částí – z historie OPEC a rozdělení teritorií (členské země), rozdělení ropných produktů, časové řady hlavních ukazatelů – množství produkce, tržní cena. Vlastní analýza je doplněna grafy vývoje těžby kartelu, tabulkami produkce suroviny jednotlivých členských států OPEC, grafy vývoje tržních cen, grafy dopadu cen na pohonné hmoty v České republice. Cílem analýzy je zhodnotit, jak se OPEC podílí na mezinárodní i světové ekonomice i na jednotlivých ekonomikách. Jak vůbec takový kartel na trhu funguje, jak ovlivňuje množství a cenu ropy na mezinárodním trhu, případně jak se změna ceny projeví na pohonných hmotách a jaké následky z toho vyplývají.

4.1 KARTEL OPEC

Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) je permanentní mezivládní organizace vytvořená na konferenci v Bagdádu 10.-14. září 1960 Íránem, Irákem, Kuvajtem, Saudskou Arábií a Venezuelou. Pět základajících členů se později spojilo s ostatními členy: Katar (1961), Indonésie (1962), Spojené arabské emiráty (1967), Libye (1962), Alžírsko (1969), Nigérie (1971), Ekvádor (1973-1992) a Gabon (1975-1995). OPEC měl v prvních pěti letech existence centrálu v Ženevě ve Švýcarsku. Pak byla v 1.září 1965 přemístěna do Vídně do Rakouska.

Cílem OPEC je koordinovat a sjednotit ropnou politiku mezi členskými zeměmi v zájmu bezpečnosti trhu a stabilních cen pro ropné produkty, využít účinnou ekonomiku a pravidelnou dodávku (nabídku) ropy pro národní spotřebu, přiměřený výnos kapitálu pro ty, kdo investovali do tohoto průmyslu.

60.léta 20.století

V těchto letech se OPEC formoval v organizaci, která začala fungovat jako skupina pěti ropných producentů. Rozvojové země hledající legitimní uplatnění svých členských zemích na mezinárodní ropném trhu ovládaném nearabskými ropnými společnostmi

Seven Sisters :

- ✓ **Exxon** (nazýván Standard Oil of New Jersey, později Esso),
- ✓ **Mobil** (nazýván Standard Oil of New York, který se sloučil ve Vacuum Oil)
- ✓ **Chevron** (nazýván Standard Oil of California)
- ✓ **Texaco**
- ✓ **Gulf Oil** (kontrolován the Mellons)
- ✓ **Shell** (Royal Dutch Petroleum)
- ✓ **British Petroleum** (Anglo-Iranian).

Aktivity byly zpravidla nízkorozpočtové, protože si OPEC vytyčil cíle a ustanovil svůj sekretariát, který se přestěhoval z Ženevy do Vídně v roce 1965. Rovněž přijal rezoluce a zapojil se do vyjednávání se společnostmi. Počet členů se během tohoto desetiletí rozrostl na deset.

70.léta 20.století

OPEC během tohoto desetiletí získal mezinárodní důležitost, protože jeho členské země převzaly kontrolu nad domácím ropným průmyslem a získaly hlavní slovo ve stanovení cen surové ropy na světovém trhu. Dvě ropné krize, odstartované arabským ropným embargem v roce 1973 a vypuknutím iránské revoluce v roce 1979, byly však živeny zásadními nerovnostmi na trhu a obojí mělo za následek prudký vzestup cen ropy. Proběhlo také první jednání panovníků a hlav států OPEC, které se konalo v Alžírsku v březnu 1975. Dále OPEC získal svého jedenáctého a posledního člena – Nigérii (1971).

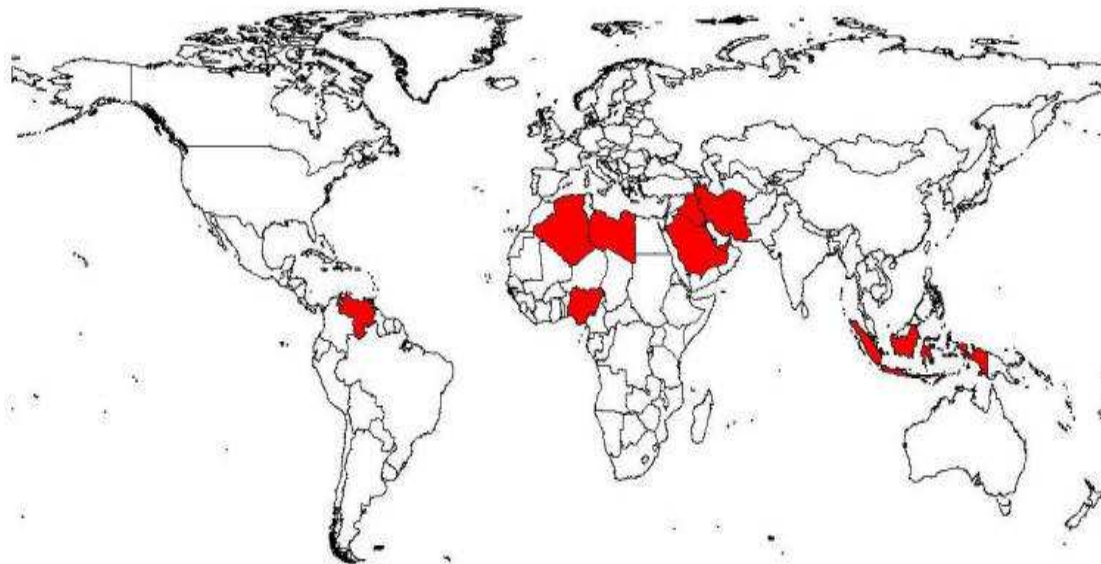
80.léta 20.století

Ceny dosáhly vrcholu na začátku tohoto desetiletí ještě před začátkem dramatického poklesu, který vyvrcholil kolapsem v roce 1986 – třetí ropnou krizí. Ceny se ozdravily v posledních letech desetiletí, aniž by se přiblížily cenovému stropu z období začátku 80.let. Způsobilo to vzrůst uvědomění si nutnosti společných akcí producentů ropy, měli být v budoucnu dosaženo stabilního trhu s rozumnými cenami. V mezinárodní agendě se začaly objevovat otázky životního prostředí.

90.léta 20.století

Na začátku tohoto desetiletí když propukla válka na Středním Východě. Byla odvrácena čtvrtá cenová krize, náhlý prudký vzestup cen na trzích zachvácených panikou byl zmírněn výstupním vzrůstem ze strany členů OPECu. Ceny pak zůstaly relativně stabilní až do 1998, kdy nastal kolaps bezprostředně po ekonomickém pádu v Jihovýchodní Asii. Kolektivní akce OPECu a některých významných ne-členů OPECu dosáhla ozdravení. Na konci dekády nastal příliv fúzí mezi velkými mezinárodními společnostmi v jednom průmyslovém odvětví, které prošlo podstatným technologickým pokrokem. Po většinu 90.let nadcházející mezinárodní jednání o změně klimatu znemožnila do budoucna prudký pokles poptávky po ropě. [9]

4.2 ROZDĚLENÍ TERITORIÍ KARTELU OPEC

Členské země :

- **Alžír** (od 1969)
- **Indonésie** (od 1962)
- **Irák** (zakládající člen - 1960)
- **Írán** (zakládající člen – 1960)
- **Katar** (od 1961)
- **Kuvajt** (zakládající člen - 1960)
- **Libye** (od 1962)
- **Nigérie** (od 1971)
- **Saudská Arábie** (základající člen - 1960)
- **Spojené arabské emiráty** (od 1967)
- **Venezuela** (zakládající člen - 1960)

Bývalé členské země :

- **Ekvádor** (od 1973 do 31.prosince 1992)
- **Gabon** (od 1975 do 1.ledna 1995) [8]

4.3 ROPNÉ PRODUKTY

Ropný průmysl rozděluje ropu podle jejího původu (např. West Texas Intermediate nebo Brent) a často také podle její hustoty (lehká - *light*, středně těžká - *intermediate* a těžká - *heavy*). Rafinérie ji také mohou označovat jako „sladkou“ (*sweet*) - což znamená, že obsahuje relativně málo síry, nebo jako „kyselou“ (*sour*) - což znamená, že tato ropa obsahuje více než 0,5 % síry a vyžaduje náročnější zpracování, aby vyhověla současným normám.

Hlavní světové typy :

- ✓ **Směsná ropa Brent** – zahrnující 15 druhů ropy z nalezišť v Severním moři. Za cenu tohoto typu ropy je většinou prodávána ropa z Evropy, Afriky, Blízkého východu určená pro spotřebu na Západě.
- ✓ **West Texas Intermediate (WTI)**, za jejíž cenu se prodává severoamerická ropa.
- ✓ **Dubai** –za jejíž cenu se prodává blízkovýchodní ropa.
- ✓ **Tapis** (z Malajsie), za jejíž cenu se prodává lehká ropa z Dálného východu.
- ✓ **Minas** (z Indonésie), za jejíž cenu se prodává těžká ropa z Dálného východu.
- ✓ Koš OPEC zahrnující druhy
 - **Arab Light** (Saudská Arábie)
 - **Bonny Light** (Nigérie)
 - **Murban** (Spojené arabské emiráty)
 - **Minas** (Indonésie)
 - **Saharan Blend** (Alžír)
 - **BCF 17** (Venezuela)
 - **Iran Heavy** (Írán)
 - **Basra Light** (Irák)
 - **Kuwait export** (Kuvajt)
 - **Es Sider** (Libye)
 - **Qatar Marine** (Katar)

Ropa typu koš OPEC, sestávající jak z lehkých, tak těžkých druhů ropy, je v průměru těžší než Brent i WTI a má větší obsah síry.

Všechny výše uvedené druhy ropy se řadí mezi klasickou „konvenční“ ropu. Kromě ní existují také velká ložiska nekonvenční ropy, kterou tvoří živec v dehtových píscích a kerogen v ropných břidlicích. Nacházejí se hlavně v Kanadě a Venezuele. Její podíl zatím tvoří jen 5% celkové světové produkce, z důvodu vysoké energetické náročnosti těžby. [9]

4.4 ČASOVÉ ŘADY HLAVNÍCH UKAZATELŮ

4.4.1 Množství produkce

V dnešní době je současná produkce Organizace zemí vyvážejících ropu na úrovni 33,3 milionů barelů ropy denně, což je na hranici možností organizace (2006). Podle zemí OPEC neexistuje reálná potřeba zvyšování produkce. Těžebního maxima energetické suroviny světa je zatím dosaženo a zásoby ropy se zužují, neboť ropa patří mezi neobnovitelné zdroje a je stále čerpána. Do budoucnosti se hovoří o nahrazení ropy novými alternativními zdroji (biopaliva, bioethanol), které by měli surovinu úspěšně nahradit, ale jejich využití má před sebou ještě dlouhodobý vývoj.

Těžba ropy je stále pod velkým tlakem. Na ropné producenty, na trh a poptávku je vyvíjen nátlak G7 (USA, Japonsko, Itálie, Německo, Francie, Británie a Kanada). Tyto státy požadují, aby se více investovalo do těžby, energetické infrastruktury a výstavby nových rafinérských kapacit, což vyvolává neshody uvnitř kartelu mezi jednotlivými členskými zeměmi, protože někteří členové s tímto nesouhlasí.

V dnešní době není problém v nabízeném množství suroviny na trhu, problém je to, že stávající rafinérie nejsou schopny takové množství zpracovávat – do roku 2011 se v zemích kartelu plánuje výstavba alespoň 10 nových závodů na zpracování ropy. Plány ohledně výstavby nových závodů se týkají především Saudské Arábie, Kuvajtu, Kataru

či Venezuely. Nedostatek rafinérských kapacit, investice do rafinérií byly podceněny což v budoucnu znamená vysoké náklady na vybudování. [9] [HN 2005-2006]

Motorem růstu těžby ropy jsou obavy, že by mohla být poptávka vyšší než její nabídka. Tyto obavy podporuje i kartel OPEC, který veřejně prohlásil, že už těžbu prakticky o mnoho zvyšovat nemůže, protože už nebude schopen reagovat na zvýšenou poptávku tak jako dosud. Kartel OPEC zásobuje světový trh s ropou asi ze 45 procent. Hrozí obavy, že už není schopen více ropy zajistit a kontrolu nad trhem ztratil.

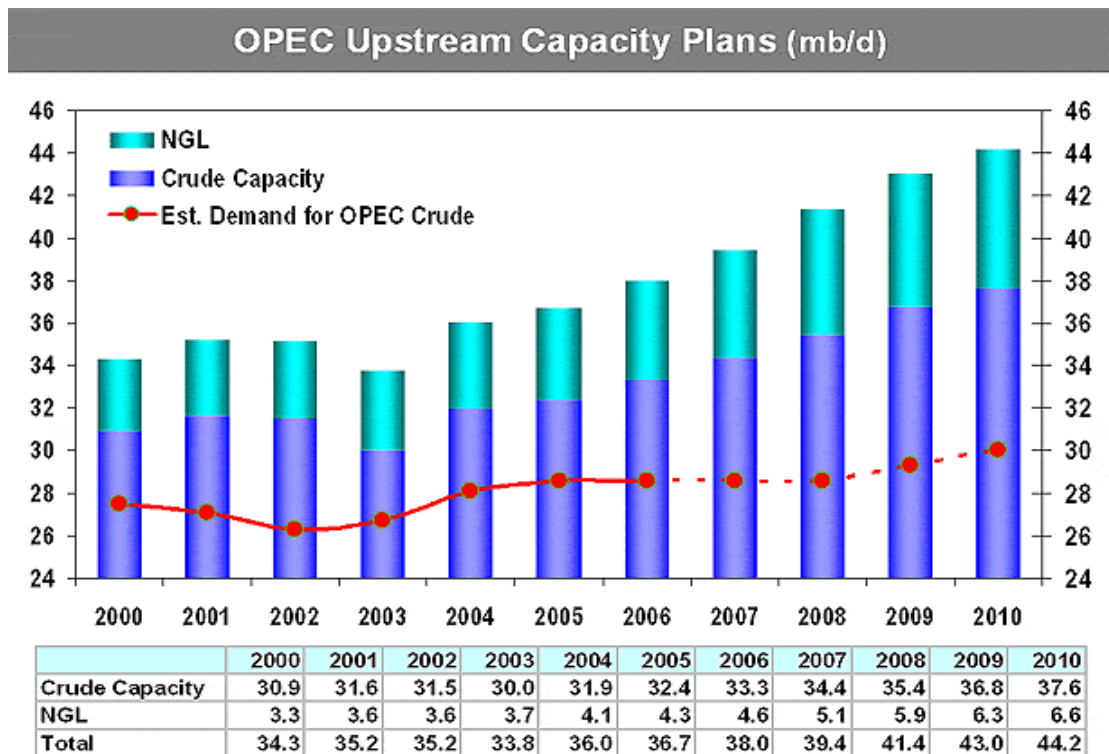
Vývoj nabídky a poptávky ropy na trhu není ovlivněn pouze množstvím produkce (celkovou těžbou), ale také dalšími důležitými a nepřehlédnutelnými faktory. V dnešní ekonomické době jsou to především politické problémy jako napětí mezi ropnými spotřebiteli a producenty, kdy neustále roste spotřeba (Amerika patří mezi největší spotřebitele na světě). Dále nejistota kolem vývoje zemí OPEC - spory se západem apod.

Plán těžby kartelu OPEC do budoucnosti

Zvyšování těžby ropy bude muset být hodně kontrolovatelné a neunáhlené, neboť trh je zatím dostatečným množstvím suroviny nasycen. Už dlouho je v ekonomice známo, že ropa bude mít do budoucnosti, jako strategická energetická surovina, veliké problémy, protože předpověď praví, že zásoby ropy se vyčerpají zhruba za padesát let. Již dnes se v některých zemích světa ropné produkty míchají s alternativními náhražkami, ale ropní producenti tvrdí, že státy tímto způsobem surovinu znehodnocují.

Následující graf znázorňuje vývoj těžby od r.2000-2010, kde se předpokládaná denní těžba zvyšovala a předpokládá se, že se bude nadále zvyšovat, zhruba o 1-2 milionů barelů za rok. Není zatím důvod závratně zvyšovat těžbu, protože trh je dostatečně ropou zásobován a musí se myslet také na budoucnost toho neobnovitelného zdroje.

Graf č.3

zdroj: www.opec.org

Následující tabulky představují množství produkce v jednotlivých členských státech OPEC za rok 1999-2002. K nejproduktivnějším členem kartelu je Saudská Arábie, která je 4.největším producentem ropy na světě, kdy denně vytěží 3,85 mil.barelů, což je asi 5% celkové světové produkce. OPEC má velkou výhodu, že z 11 členů je 7 arabských.

Údaje jsou čerpány ze Statistical yearbook [4], který rozlišuje ropu a ropné produkty takto:

- ✓ **surová ropa** (*Crude petroleum*)
- ✓ **lehké ropné produkty** (*Light petroleum products*)
- ✓ **těžké ropné produkty** (*Heavy petroleum products*)
- ✓ **ostatní ropné produkty** (*Other petroleum proucts*)

Tabulky produkce jednotlivých členských zemí OPEC (tisíce metrických tun)

Státy jsou seřazeny podle abecedního seznamu. K nejproduktivnějším členům v období 1999-2002 podle produkce surové ropy patří – Saudská Arábie, dále Venezuela, Írán, Irák, Spojené arabské emiráty, Nigérie, Kuvajt, Indonésie, Alžír, Libye a poslední řadě Katar.

Alžír

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	66 544	7 750	12 181	2 297
2000	69 172	7 961	11 574	360
2001	67 642	8 075	12 241	405
2002	73 308	7 802	11 915	432

Indonésie

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	90 587	18 046	25 511	1 622
2000	88 087	20 428	26 004	1 788
2001	85 851	19 226	25 757	1 871
2002	84 041	19 204	25 773	1 919

Írán

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	177 701	22 639	50 491	3 485
2000	196 708	22 035	50 065	3 763
2001	183 367	22 031	39 546	4 118
2002	171 318	22 165	39 186	4 272

Irák

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	124 848	5 201	14 280	768
2000	127 116	5 296	14 543	782
2001	116 940	5 721	15 708	844
2002	120 836	5 966	16 706	886

Tabulky produkce jednotlivých členských zemí OPEC (tisíce metrických tun)

Katar

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	31 708	1 057	1 687	/
2000	37 431	956	1 552	/
2001	36 924	1 119	1 194	/
2002	37 623	828	1 036	/

Kuvajt

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	99 204	21 087	24 653	1 854
2000	104 980	17 835	20 365	1 455
2001	103 636	15 380	20 020	1 331
2002	97 000	16 218	18 843	1 631

Libye

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	65 959	5 138	9 395	100
2000	67 222	5 144	9 023	111
2001	68 360	5 206	9 142	124
2002	69 326	5 363	9 379	118

Nigérie

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	105 122	3 425	3 892	219
2000	112 333	1 784	2 489	330
2001	117 090	4 405	5 251	729
2002	102 621	4 330	5 109	540

Saudská Arábie

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	416 406	21 851	42 889	961
2000	444 667	23 464	43 547	1 172
2001	429 363	21 897	43 837	1 254
2002	410 383	22 361	42 651	1 332

Tabulky produkce jednotlivých členských zemí OPEC (tisíce metrických tun)

Spojené arabské emiráty

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	109 732	5 688	12 313	/
2000	116 234	7 962	10 931	/
2001	113 385	7 854	12 840	/
2002	109 267	8 072	13 662	/

Venezuela

Rok	Surová ropa	Lehké ropné produkty	Těžké ropné produkty	Ostatní ropné produkty
1999	173 945	23 666	25 318	3 619
2000	177 429	19 557	28 393	4 742
2001	171 924	20 360	29 575	4 383
2002	168 947	19 868	28 601	4 419

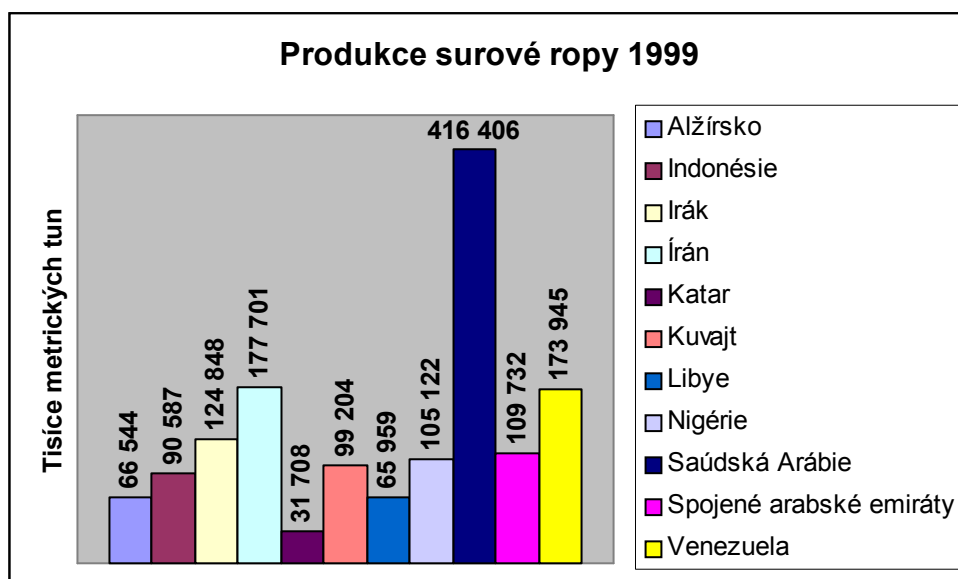
Saudská Arábie patří bezesporu k nejproduktivnějším členům Organizace zemí vyvážejících ropu a to i v oblasti lehkých, těžkých ropných produktů i ostatních ropných produktů. Spojené arabské emiráty a Katar například produkují pouze surovou ropu, lehké a těžké ropné produkty, protože nepatří k těm nejlepším (nejproduktivnějším). Z čísel je viditelné, že od roku 1999 - 2002 se množství surové ropy a jednotlivých produktů pohybuje v relativně stabilních hodnotách - jsou patrné nevelké výkyvy v produkci mezi jednotlivými roky u členských států. Existuje zde rozdíl v objemu, ten se pohybuje zhruba od 10 – 30 tisíc metrických tun, což se v tak obrovském množství produkce u nejproduktivnějších zemí výrazně neprojeví, ale naopak u těch, které jsou méně produktivní, ano - u nich je i malá změna v produkci velice prospěšná. V jednotlivých letech se produkce mění podle hospodářského vývoje trhu, ekonomik jednotlivých států světa a jejich rostoucí spotřebě a poptávce po komoditách.

Grafické srovnání produkce surové ropy

Abychom si mohli více představit, jaké rozdíly se objevují v produkci mezi jednotlivými státy, následující grafy porovnávají pouze produkci surové ropy za rok 1999, 2000, 2001, 2002.

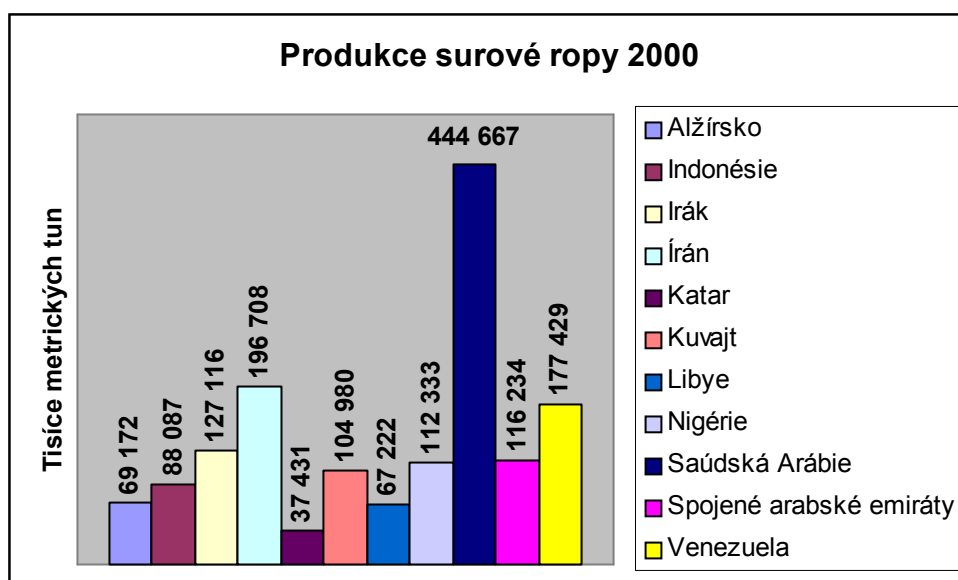
I zde je na první pohled patrné, že jednoznačně vítězí v množství produkce - Saudská Arábie s 416 406 tisíci metrických tun. Ostatní členové jsou dosti pozadu. Po nejproduktivnější zemi se s 177 701 tisíci metrických tun blíží Írán. Rozdíl mezi prvním a druhým státem činí 238 705 tisíc metrických tun. Dalším (třetím) v pořadí je Venezuela s 173 945 t.m.t.. Dále pak následuje Irák, Spojené arabské emiráty, Nigérie, které mají nad 100 000 t.m.t.. Ostatní státy kartelu již mají pod sto tisíc t.m.t. (od 30 000 – 100 000).

Graf č.4

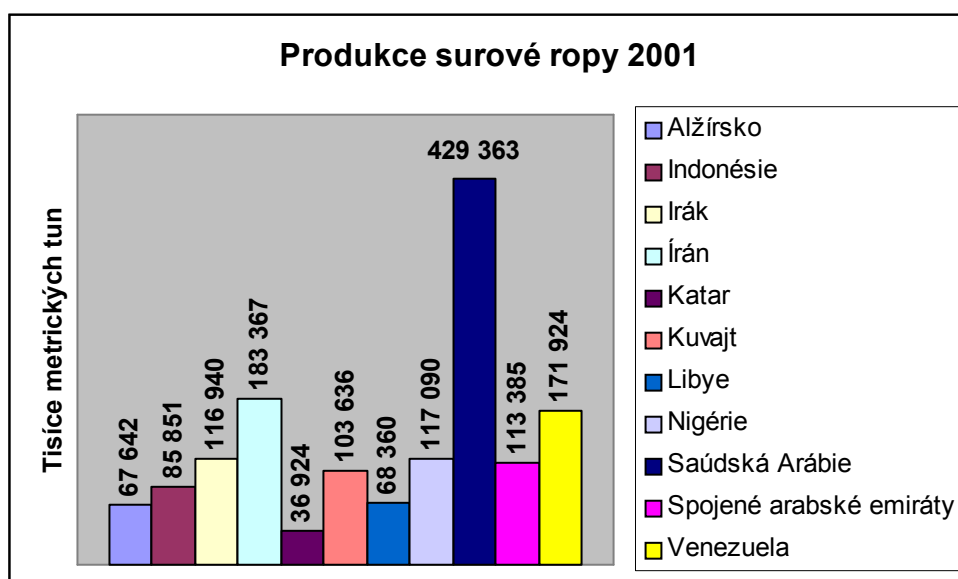
Oproti roku 1999 se produkce v roce 2000 prakticky u všech členských zemí, kromě Indonésie, významně zvedla. Saudská Arábie zvýšila produkci o 28 261 tisíc metrických tun. I Írán zvedl o 19 007 t.m.t.. Venezuela pouze o 3 484 t.m.t. Irák, Spojené arabské emiráty a Nigérie a ostatní členové organizace také svou produkci zvýšily, zhruba o 3 000 – 8 000 t.m.t..

Graf č.5

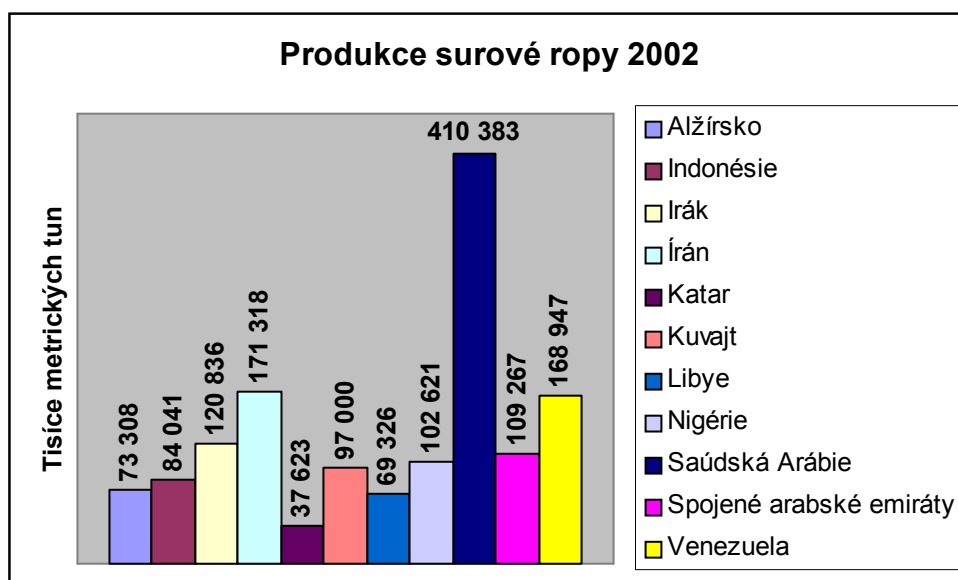
Naopak v roce 2001 se prakticky u všech, s výjimkou Libye, Spojených arabským emirátů a Venezuely, produkce snížila. U Saudské Arábie o 15 304 t.m.t., Íránu snížil o 13 341 t.m.t., Venezuela o 5 505 t.m.t, Irák o 10 176 t.m.t..

Graf č.6

V roce 2002 se oproti předchozímu roku 2001 produkce u jednotlivých států liší tím, že u jedněch roste a druhých klesá. Zde je zajímavé, že Saudská Arábie opět klesá a to o 18 980 t.m.t., což je více než v předchozím roce. V Íránu klesá produkce o 12 049 t.m.t., ve Venezuela o 2 977 t.m.t. a ve Spojených arabských emirátech o 4 118 t.m.t.. Naopak vzrůst produkce zaznamenáváme u Libye, Kataru, Iráku a Alžíru (o 5 666 t.m.t.).

Graf č.7

zdroj: statistical year book

Objem těžby ropy od roku 1979 je nevídaný. Strmý vzrůst spotřeby byl zaznamenán už na počátku 20. století v souvislosti s rozvojem automobilismu a spotřebou benzínu a tím pádem se ropy stává nenahraditelnou v odvětví průmyslu. Zhruba od poloviny 20. století světová těžba ropy až neuvěřitelně stoupá. Jak je z grafů viditelné, neznamená to, že by produkce rostla každým rokem, ale samozřejmě také klesá. Rozdíly nemusí být tak specifické, ale přeci jsou patrné. Například v roce 2000 oproti 1999 se produkce prakticky u všech členů OPEC zvýšila. Naopak v roce 2001 se množství produkce skoro u všech států kartelu snížilo. V roce 2002 se těžba u jednotlivých států odlišovala tak, že u jedněch rostla, u druhých klesala. Jak vidíme ropný průmysl je nevyzpytatelný. Na vývoji těžby ropy se podílí mnoho faktorů jako sezónních, přírodních a dnes zejména politických. Spory mezi jednotlivými zeměmi světa apod. Stále rostoucí poptávka, spotřeba ropných produktů atd.

4.4.2 Tržní cena

Cena ropy velmi závisí na jejím druhu, který je určen například její hustotou a obsahem síry, a také jejím původem. Základní cenu suroviny na trhu v podstatě určuje komoditní burza, na které operují obchodníci s ropou. Velká většina se však neprodává na burzách, ale pomocí přímých transakcí, které se ovšem cenami na burze řídí.

Cenou ropy se většinou rozumí cena WTI (West Texas Intermediate - za jejíž cenu se prodává severoamerická ropa), Light Crude ropy obchodované na newyorské komoditní burze (NYMEX), nebo cena ropy typu Brent obchodované na mezinárodní ropné burze (International Petroleum Exchange – IPE) v Londýně. Jiné důležité referenční ceny jsou Dubai, Tapis a koš **OPEC**.

OPEC se snaží udržet cenu koše v předem daném rozmezí pomocí zvyšování a snižování produkce. Legenda praví, že kartel je organizace, jež pečuje o nízké ceny ropy. To je ale nesmysl – OPEC dbá o zájmy svých členů, jímž jsou vývozci ropy a ti si přejí vysokou cenu ropy bez velké inflace.

V růstu ceny ropy se odráží také váhavý přístup OPEC kvůli zvyšování těžebních kvót, což je ovlivňováno vzájemným akceptováním a shodou jednotlivých zemí organizace. Členové organizace připouštějí, že ropě už kartel nevládne jako dříve. OPEC nemá páky na to, aby zvrátil rostoucí cenu ropy. Takto vysokou cenu si stanovil sám trh a vývoj burzy. Pokud by se producenti ropy rozhodli zvýšit dodávky ropy, cena by mohla teoreticky klesnout. OPEC nemůže zvrátit rostoucí trend trhu. Nezůstalo jim mnoho možností, jak cenu ovlivňovat.

Hodnota této suroviny ve světě nebývá však ovlivňována pouze ropnými společnostmi nýbrž také těmi, kteří ropu ani netěží, ani nezpracovávají - tzn. spotřebitelé a poptávající.

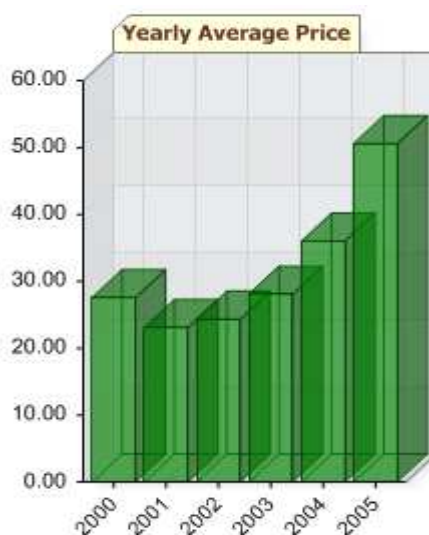
Přestože v současnosti je cena ropy tažena jinými faktory (velké politické konflikty, mezinárodní napětí, zvýšená poptávka po komoditách, teroristické útoky, iránský jaderný program, útoky rebelů v Nigérii, nervozita na trhu, přírodní katastrofy – hurikány, povodně, dlouhodobé zimy, výbuchy rafinérií apod.) než produkcí, postavení kartelu OPEC je stále velmi silné a podstatné.

Pokud nabídka ropy jen těsně kryje poptávku, pak je trh skutečně velmi citlivý na společná rozhodnutí států sdružených v kartelu. Pokud poptávka převyšuje nabídku, ceny rostou. Při převisu nabídky nad poptávkou dochází k poklesu cen.

K analýze ropného trhu proto potřebujeme znát jednak podrobnosti ze strany poptávky a dále pak i množství fakt z oblasti ropné nabídky. A kromě toho státy v kartelu jsou významnými obchodníky s ropou a na cenu ropy tak mají přímý vliv. Přestože bude tedy stále nutné přihlížet k chování a rozhodnutím kartelu, obchodníci budou muset věnovat mnohem více pozornosti i dalším faktorům.

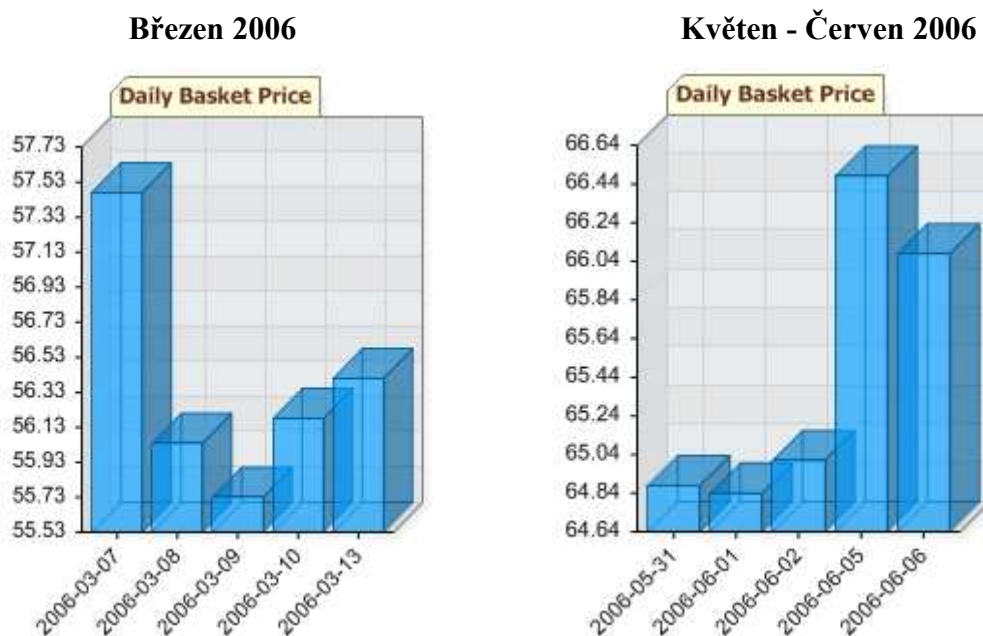
Budoucnost leží v alternativních zdrojích energie, ale jejich vývoj je časově náročný a nákladný. Zásoby ropy jsou ještě na několik desítek let. Jakmile však začnou být využívány všechny těžební kapacity a dojde k postupnému vyčerpávání nalezišť, musí cena ropy – při konstantní či rostoucí poptávce – zákonitě růst. Do doby, než budou vyvinuty a masově rozšířeny, bude **obrovský tlak na cenu ropy**.

Graf č.8 - vývoj roční průměrné ceny kartelu OPEC

zdroj: www.opec.org

Graf č.9 a 10 - denní cena ropy kartelu OPEC za vybrané měsíce

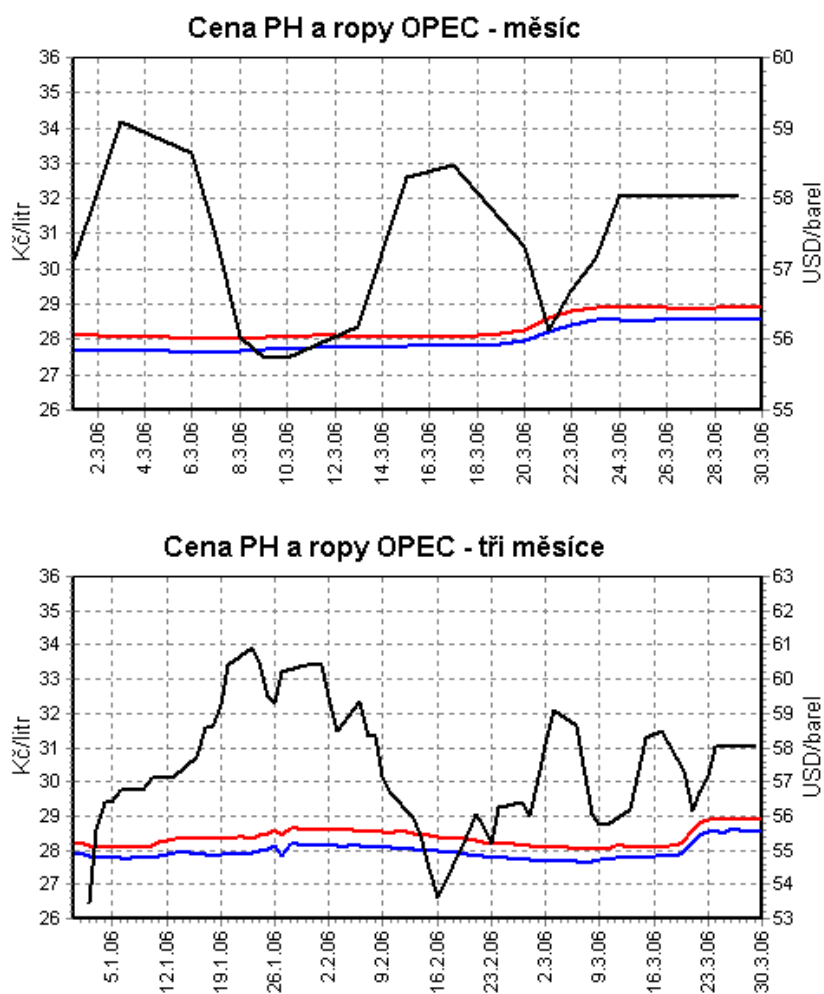
zdroj: www.opec.org

Cena ropy se od ledna 2002 do října 2004 zvýšila o 150 %. Přesto, že země OPEC těží nyní 33,3 miliónů barelů denně - objem od roku 1979 je nevídaný - cena ropy roste dál. Nestálost vývoje cen je důsledkem řady ekonomických i mimoekonomických faktorů. Z ekonomických faktorů lze považovat za nejvýznamnější vývoj světového hospodářství, roční období, otevření nových nalezišť a v neposlední řadě i spekulace na vývoj cen. K mimoekonomickým faktorům patří především dohody o těžebních kvótách zemí OPEC a válečné konflikty.

Dopad cen ropy OPEC na pohonné hmoty v České republice

Vývoj cen ropy je v malé ekonomice, výrazně závislé na jejím dovozu, významným faktorem cenového vývoje. Změna cen ropy se promítá do pohonných hmot buď přímo s krátkým časovým zpožděním. Tento cenový dopad je poměrně výrazný. Významnější změna cen ropy je následovaná okamžitou změnou cen pohonných hmot. S delším časovým zpožděním, se vývoj cen ropy odráží v cenových změnách dalších produktů, kde nepředstavuje klíčovou surovinu, nebo kde prochází více stupni zpracování. V tomto případě je také dopad změn cen ropy do cen návazných produktů obtížně sledovatelný, neboť je významným způsobem modifikován řadou dalších faktorů: obdobím ekonomického cyklu, úrovní konkurence na trhu jednotlivých produktů, postavením firem na trhu apod.

Graf č.11 a 12

zdroj: www.gasinfo.cz

Konkrétní ceny pohonných hmot, ceny ropy a kurzy měny

Ceny PH

Natural 95 **28,91** ↗

Nafta **28,56** ↘

Průměr v Kč/l na ČS v ČR ke dni **30.3.**

Zdroj: ČCS

Ceny ropy

Brent **66,46** ↗

OPEC **58,02** ↘

Cena v USD/barel ke dni **31.3** a **29.3.**

Zdroj: Colosseum

Kurzy ČNB

Kč/€ **28,62**

Kč/\$ **23,66**

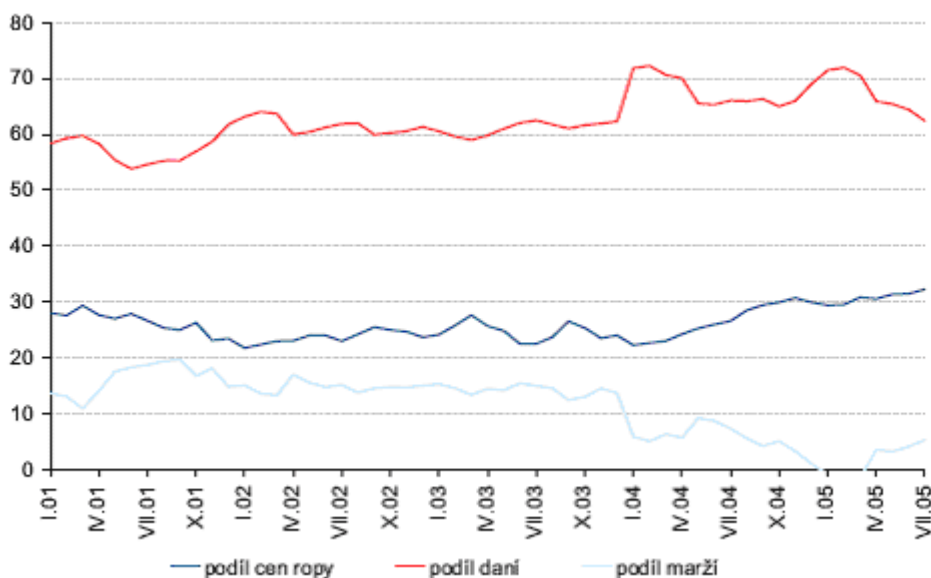
Kurzy ke dni **30.3.2006**

Zdroj: Colosseum

Ceny pohonných hmot v ČR reagují se zpožděním na vývoj cen ropy na světových trzích. Při zvýšení cen ropy a ropných produktů reagují prodejci okamžitě, ale jakmile se cena snižuje, už reagují se zpožděním. Důvodem je to, že prodejci chtějí dohnat případnou ztrátu, která jim vznikla buďto v předešlých obdobích, nebo po následném snižování cen. Na zdražení pak vydělávají těžaři a obchodníci na světových trzích.

Ceny pohonných hmot jsou významně ovlivňovány nepřímými daněmi. Spotřební daň na pohonné hmoty (daň z uhlovodíkových paliv a maziv) je konstantní na objemovou jednotku paliv, což snižuje nestálost ceny vzhledem ke změně nákladů. K 30.6. 2006 činila spotřební daň u všech druhů benzínu 10,84 Kč.

Graf č.13

zdroj: ČS, Ekonomika pod lupou (4. čtvrtletí 2005)

5. VYHODNOCENÍ ANALÝZY

5.1 POZITIVA A NEGATIVA MEZINÁRODNÍHO OLIGOPOLU NA SVĚTOVOU EKONOMIKU I JEDNOTLIVÉ EKONOMIKY

Mezi hlavní záměry OPEC patří koordinace a sjednocení politiky těžby ropy členskými státy a stanovení nejvhodnějších způsobů individuální a zároveň kolektivní ochrany zájmů. Kartel vytváří ekonomickou politiku jednotlivých členských zemí, a to zejména v oblasti vyjednávání s ropnými společnostmi ohledně objemu produkce a cen ropy. Organizace také hledá způsoby pro zajištění stability cen surové ropy na mezinárodních trzích s cílem zabránit nežádoucím a nebezpečným pohybům cen. Opětovně hájí zájmy členských zemí a snaží se jim zajistit trvalé a stabilní příjmy z prodeje ropy. Proto provádí ekonomická a regulační opatření vývozu suroviny do spotřebitelských zemí. Získaný kapitál se snaží úměrně investovat do ropného průmyslu.

Zakládající země vytvořily kartel určující objem a cenu exportované ropy, zejména pomocí těžebních kvót. Členské země OPEC dnes kontrolují 78 % veškerých světových ropných zásob, v celosvětovém měřítku zajišťují jednu třetinu veškeré ropné produkce a celou polovinu z objemu vývozu ropy. Organizace byla během své historie velice úspěšná – dokázala členským zemím zajistit ohromné zisky ze vzrůstajících cen ropy (ty se od založení -1960 organizace několikanásobně zvýšily).

Důležité je pro OPEC udržitelný řád a stabilita na mezinárodním ropném trhu za rozumné ceny a příjem investorů. Dále udržovat a rozšiřovat své postavení vůči poptávce po energii v budoucím světě, zdůraznit těsnou vazbu mezi zabezpečením dodávek ropy a spotřebou ropy. Klást důraz na potřebu spolupráce mezi všemi stranami průmyslu a to jak s ostatními producenty ropy a ropných produktů, tak především se spotřebiteli.

Úloha a vliv OPEC na mezinárodní trh s ropou je stále dostatečně velký a drží si své postavení, ale sama organizace přiznává, že nad dnešním trhem ztrácí vládu. Současná produkce na úrovni 33,3 milionů barelů ropy denně je na hranici možností těžby ropy (2006). Podle členských zemí OPEC neexistuje reálná potřeba zvyšování produkce. Těžebního maxima je zatím dosaženo - zásoby ropy se zužují. Jsou samozřejmě vypracovány plány do budoucnosti, kde se předpokládá, že by se denní těžba měla zvedat zhruba o milion barelů za rok (viz graf č.3 na str.23).

Problém není množství nabízené suroviny na trhu, problém je to že stávající rafinérie nejsou schopny takové množství zpracovávat – do roku 2011 se v zemích kartelu plánuje výstavba alespoň 10 nových závodů na zpracování ropy.

V roce 2004 OPEC připustil, že členské země mírně překročily svou těžební kapacitu. Tím organizace postupně ztrácí vliv na celosvětový objem produkce a ceny. V souvislosti s tímto se uvnitř organizace začínají projevovat výraznější rozpory, které by mohly poškodit samotné fungování kartelu, neboť některé členské země nechtějí přistoupit na určitá rozhodnutí. Rozhodování organizace je především také ovlivněno politickým vývojem světa. Napětí mezi ropnými spotřebiteli a producenty stoupá, protože spotřeba a poptávka po ropě a ropných produktech je stále vyšší. Stoupá nejistota kolem vývoje zemí OPEC kvůli neustálým sporům se západem. Rozvojové země tlačí na trh a poptávku ropy. Státy chtějí, aby OPEC více investoval do těžby, energetické infrastruktury a výstavby nových rafinérských kapacit. Investice do rafinérií a nedostatek rafinérských kapacit byly podceněny, což v budoucnu bude znamenat vysoké náklady na vybudování.

Kartel OPEC prošel od svého vzniku obrovskými změnami a musel se přizpůsobit dnešnímu náročnému trhu. Byl prvním, který tento trh s ropou takřikajíc rozjel. Ve světovém obchodě s ropou má významné postavení, protože sdružuje značnou část zemí s nejvyšší produkcí ropy. Zakládající země vytvořily kartel určující objem a cenu exportované ropy, zejména pomocí těžebních kvót. Členské země OPEC dnes kontrolují 78 % veškerých světových ropných zásob, v celosvětovém měřítku zajišťují jednu třetinu veškeré ropné produkce a celou polovinu z objemu vývozu ropy.

6. ZÁVĚR

Dnes žijeme v takové době, kdy se stáváme svědky zajímavých změn a událostí, které ovlivňují chod a strukturu světové ekonomiky, kde ropa je jedním z hlavních činitelů a kdy se stala bezesporu nejdůležitější nenahraditelnou energetickou surovinou pro silniční a leteckou dopravu.

Bakalářská práce analyzovala konkrétní případ oligopolu (kartelu) na dnešním mezinárodním trhu – Organizaci zemí vyvážejících ropu (OPEC), která se již od roku 1960 pohybuje v oblasti ropném průmyslu.

Kartel si za dobu své působnosti na trhu vybudoval důležité a pevné postavení v tomto odvětví. Zakládající země vytvořili organizaci určující objem a cenu exportované suroviny. Dnes kontrolují zhruba tři čtvrtiny světových ropných zásob, třetinu ropné produkce a celou polovinu z objemu vývozu ropy. Zdá se, že postavení kartelu nemůže být prakticky ohroženo, ale i přesto zde vznikají problémy. Organizace nad dnešním trhem ztrácí vládu. Těžba ropy je pod neustálým tlakem, kdy ostatní země naléhají, aby se těžilo více, což je nereálné a OPEC nezvýší produkci, protože trh je množstvím ropy nasycen. Tyto problémy sebou samozřejmě nesou vysokou cenu této suroviny, která se bude i nadále zvyšovat - tím se zdražují i její ropné produkty, což ovlivňuje celosvětové hospodářství a ekonomiky jednotlivých států světa. Organizace zemí vyvážejících ropu je také hodně ovlivněna politickým vývojem, různými neshodami mezi členskými státy uvnitř organizace i ostatními zeměmi světa (Amerika versus Írán, Irák) kvůli těžebním kvótám.

Dnešní ropný průmysl je atakován mnoha různými ekonomickými, ale hlavně i mimoekonomickými faktory. Ropní producenti mají obtížnější podmínky pro vývoj obchodu s ropu, ropná naleziště pomalu vyčerpávají své zásoby a ropa bude muset být v dalších letech nahrazena alternativními zdroji. Je stále těžší si udržet místo na trhu, dodat dostatečné množství suroviny a podílet se na cenové tvorbě, neboť spotřeba a poptávka neustále stoupá.

I přese všechny tyto překážky se organizaci OPEC povedlo být stále důležitou součástí ropného průmyslu a do určité míry ovládat trh s ropu.

7. SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

[1] SOUKUPOVÁ, J., HOŘEJŠÍ, B., MACÁKOVÁ, L., SOUKUP, J. Mikroekonomie. 3. vydání. Praha: Management Press, 2003.

[2] SOUKUP, J. Mikroekonomická analýza. Slaný: Melandrium, 2001.

[3] BEJČEK, J. Kartelové právo. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

[4] Statistical yearbook, UN, New York, 2004.

[5] MACÁKOVÁ, L. A KOLEKTIV. Mikroekonomie. Základní kurs. Vydalo nakladatelství a vydavatelství Melandrium, Praha, 2002.

[6] Prof. ŽÁK, M. A KOLEKTIV AUTORŮ. Velká ekonomická encyklopedie. Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, 1999.

[7] MACH, J. A KOL.: Obecná ekonomie I. Mikroekonomie. ČZU, Praha 1999

[8] VARIAN, HAL P.: Mikroekonomie, Victoria Publishing, Praha 1993, str. 437

INTERNETOVÉ STRÁNKY

[9] <http://www.europa.eu.int/en/comm/eurostat/eurostat.html>;
<http://cs.wikipedia.org/wiki/OPEC>;
<http://www.opec.org> ;
<http://www.zemepis.com/OPEC>;
<http://www.finance.cz>
<http://www.blisty.cz/2004/8/12/art19267.html>
<http://www.petrol.cz/>
http://www.gasinfo.cz/energetika/svetovy_obchod_s_ropou.htm
<http://www.oilmarketreport.org>

[10] HOSPODÁŘSKÉ NOVINY 2005-2006